

הכיסא הריק

פסח הוא אחד החגים הכי משפחתיים, ולכן הוא גם אחד הזמנים הכי קשים עבור משפחות ששכלו אחד מיקיריהן. תהילה פרידמן וחוי ארנפלד, בפרויקט אירוח שמתקיים כבר 14 שנה, מנסות להקל מעט על בני המשפחה ולתת סדר עם טעם אחר מלאכיות החג

● חגית ששר

פרידמן מנהלת את ארגון "תעסוקתי" שמסייע בכל הקשור לתעסוקה למגוון אוכלוסיות, ואילו ארנפלד בעלת עסק להנגשת השכלה אקדמית למגזר החרדי ופתיחת כיתות נפרדות באוניברסיטאות. את ליל הסדר המיוחד הזה, שהוא מפעל שלם של אהבה וחסד, הן מארגנות בהתנבחות. כמה חודשים לפני החג הן יוצאות למסע שבסופו כל משפחה שכולה שאינה מסוגלת לעבור את הלילה הזה בביתה ומבקשת מקום להתארח, להרפות, לתת לסדר להתנהל על ידי אחרים – יכולה למצוא מעט מזוז ומנוחה בפרויקט המופלא הזה. עד שזה קורה, עסוקות פרידמן

גם השנה, כשכל עם ישראל יסב לשולחן הסדר, יתרוצצו תהילה פרידמן (41) וחוי ארנפלד (36) בין שולחנות האורחים במלון ששכרו, וידאגו שלכל אורחיהן יהיה נעים וטוב ככל שניתן. את הסדר יוביל אליעזר רוזנפלד ששכל את בניו יצחקי ומלאכי, ויחד איתו ועם אשתו שרה יישבו שם משפחות רבות שאיבדו בשנים האחרונות אב, אם, אחים וילדים. כבר 14 שנה מארגנת פרידמן, במסגרת ארגון "נאווה" (ארגון נפגעי איבה ומשפחות השכול) שאותו ייסדה, סעודת ליל סדר למשפחות רבות שדווקא החג הזה, יותר מחגים אחרים, מעצים עבורן את תחושת החוסר והאובדן. בשאר ימות השנה עסוקות שתיהן בדברים אחרים:

תהילה פרידמן
(מימין) וחווה
ארנפלד.
"למשפחות
שכולות אין מענה
חברתי אמיתי"

צילום: אלי קובין

ההגדרה בליל הסדר או הסבו בנחת ליד השולחן. התמורה היא סיפוק עצום. "החלום שלי הוא להתגבר יום בשבוע", מגלה ארנפלד. "עד שזה יקרה אני משקיעה את כל כולי בהכנות לליל הסדר ובלילה עצמו".

עם ישראל לא מאכזב

ההתחלה הייתה בראשית שנות ה-2000, בימי האינתיפאדה השנייה. גל פיגועים רצחניים השתולל ברחבי הארץ ופרידמן לא יכלה לשאת את הישיבה בחיבוק ידיים. כל פיגוע החזיר אותה לפיגוע בקו 405 ביולי 1989. היא הייתה אז ילדה בת 13

וארנפלד בגיוס תרומות, לוגיסטיקה וארגון של האירוח רב המשתתפים בחג, ובעיקר בעבודה מול המשפחות השכולות שזו להן השנה הראשונה או השנייה שבה הן נאלצות להתמודד עם הכיסא הריק של יקיריהן בליל הסדר. "אנחנו דואגות להכול", אומרת ארנפלד. "אם יש אלמנה צעירה שצריכה עזרה עם הילדים, אנחנו נצמיד לה מתגברת שמוכנה להיות שם בשבילה. אם משהו צריך מזון מיוחד – אנחנו נדבר עם המלון שיראגו לכך. אנחנו שם כדי שהכול יהיה הכי נוח ומחבק. זה המקום שאנחנו בו בשביל עם ישראל". כבר שנים ששתיהן לא קראו את

תהילה פרידמן: "בפיגוע בליל הסדר במלון פארק הרוצחים ניסו לפגוע בלב של עם ישראל. הרגשתי שצריך לעשות מעשה של קירוב לבבות ועזרה לזולת, כי רק מהמקום הזה אנחנו יכולים לנצח"

מהמקום הזה אנחנו יכולים לנצח". כשנה לאחר אותו פיגוע פגשה את רב קלמנוביץ', הפצוע הראשון באינתיפאדה הראשונה, שאמר לה שהדבר הכי משמעותי שתוכל לעשות למען הפצועים ומשפחות השכול יהיה לערוך למענם ליל סדר. וכך היה. למה דווקא החג הזה?

"רב הסביר שליל הסדר הוא אירוע שכולם חוגגים יחד סביב שולחן וההעדר של מי שהסב יחד לאותו שולחן בעבר ועכשיו איננו, הופך לבלתי נסבל. בעקבות הפגישה קיבלתי החלטה לארגן ליל סדר. הלכתי למלון עץ הזית וסיפרתי להם על הרעיון, והם נרתמו לעזור. שלחתי מיילים ללקוחות בחו"ל שנרתמו לסייע כלכלית. היו שם סיפורים מדהימים: ילדה שתרמה כסף במקום בת מצווה, נערה שמכרה עוגות ואספה סכום של 10,000 דולר ועוד סיפורים מרגשים. ההתגייסות הייתה מדהימה".

בהיריון רביעי מתקדם היא ארגנה את ליל הסדר הראשון. "אני זוכרת איך האורחים הגיעו פצועים וחבולים. ילדה בלי עין, נער עם רגל תותבת, הורים ששכלו את בנם בקרב בג'נין. האווירה הייתה מאוד קשה".

בערב, כשנכנסו לחדר האוכל כל האורחים, פתאום הפתה בה ההבנה שלמרות שהכינה הכול יפה כל כך, לפרט אחד שכחה לדאוג: "לא דאגתי למישהו שיערוך את הסדר. אמרתי לאנשים שעל הפרט הזה לא חשבתי ונעשה את זה ביחד. ואז ניגש אליי יצחק בוסידן, שבנו עמית נהרג בג'נין,

חיו ותהילה עם הצוות המסור של מתנדבי הארגון. "למרות הכאב אנשים שרו"

לסייע. "הנכונות של אנשים ובעלי עסקים לעזור הייתה מדהימה. עם ישראל לא אכזב". במקביל היא קיבלה עוד ועוד בקשות לסייע. "אחרי שנה של עבודה אינטנסיבית, עשינו ישיבת צוות של כל המתנדבים, והבנו שאין ברירה אלא לפתוח עמותה. בהתחלה סירבתי, כי לא רציתי להאמין שהפיגועים יימשכו כל כך הרבה זמן. בהמשך הבנתי שאין לנו ברירה". וכך קם ארגון נאווה, על שם סבתה, נאווה שאן ז"ל, ניצולת שואה, שהייתה שחקנית בטרוינישטט ובארץ הייתה ממייסדות תיאטרון חיפה. בהמשך נמצאו גם ראשי התיבות שקלעו לקהל היעד של העמותה: נפגעי איבה ומשפחות השכול. דרכי הסיוע היו רבות: ימי כף, שבתות, סעודות משותפות, קבוצות תמיכה, וכמובן ביקורים בבתי חולים ובבתים. עם זאת, הפיגוע במלון "פארק" בעיצומו של ליל הסדר בשנת תשס"ב, שבו נרצחו 30 בני אדם, היווה נקודת מפנה בפעילות העמותה. "בפיגוע ההוא הרוצחים בעצם ניסו לפגוע בלב של עם ישראל. הרגשתי שדווקא משום כך צריך לעשות מעשה של קירוב לבבות ועזרה לזולת, כי רק

שטיילה עם קבוצת ילדים שהדריכה בקייטנה סמוך לביתה בטלזיסטון (קרית יערים), כששמעה קול פיצוץ אדיר. כשרצה לראות מה קרה, ראתה את האוטובוס המרוטש שהתדרדר לתהום, שמעה את גניחות הפצועים ובהמשך גם ראתה את גופות ההרוגים שהועלו באלונקות במעלה המדרון. תחושת חוסר האונים שליוותה אותה באותו פיגוע חזרה שוב ושוב עם כל פיגוע שהתרחש. בשלב מסוים הרגישה שאינה יכולה יותר לעמוד ולכאוב מהצד, והחליטה לעשות מעשה. כיוון שהייתה אז בעלת עסק למשלוח עוגות דקורטיביות מוזמנות מיהודי התפוצות, היא פנתה ללקוחות שלה והציעה לארגן יחד איתן חבילות שי לפצועים בבתי החולים. רגע לפני שיצאה עם מאתיים החבילות שהכינה, הרביקה על כל אחת מהן מדבקה עם מספר הטלפון שלה, והזמינה את מי שצריך סיוע לפנות אליה. כך, בלי שהתכווננה לכך מראש, הפכה למפעל של חסד. מאות בקשות לעזרה היא קיבלה, בעיקר מפצועי גפיים שהיו זקוקים לסיוע ועזרי הנגשה. פרידמן פתחה "דפי זהב" והחלה לחבר בין פצועים לאנשים טובים שמוכנים

משפחת לייכטמן
(למעלה) ומפגש
מרגש באחד
מאירועי הארגון.
לכאוב וגם
לשמח

צילום: איציק בירן

ואמר לי: 'אני לא יכול לראות אותך ככה'. הוא פנה לאנשים ואמר: 'אתה איבדת רגל, את איבדת עין, אתה פצוע, אני איבדתי ילד בקרב ואת איבדת בת בפגיעה ופה אנחנו כולנו, ועם ישראל חי. בואו נחזיק ידיים ואחד את השני'. ואז התחילה השירה הכי מרגשת ששמעתי אי פעם. אנשים שרו 'עם ישראל חי' ויחד עם השירה נפתחו הלבבות, וכך נכנסנו לליל הסדר. זה היה מאוד מרגש. מסביב עוד המשיכו הפגיעים, ולמרות הקשיים והכאב, אנשים שרו. שם הבנתי את החשיבות של החיבור בין המשפחות השכולות. כי למשפחות שכולות אין מענה חברתי אמיתי".

מה החבר שלך לברידות שחשות המשפחות השכולות? "לאנשים קשה לעבור את הכביש ולשאול מישהו שקם משבעה 'מה איתך?'. קשה לנו, כחברה, לראות אנשים כבויים לאורך זמן.

יש לנו צורך לראות אנשים שמחים. קשה לאנשים לראות אימא שמנגבת דמעות של כאב בחתונה ולא שמחה עם כולם. אנשים שכולים צריכים לעמוד בציפיות החברתיות האלה ורבים מהם מספרים על תחושת בדידות גדולה. המפגש בין המשפחות השכולות מאפשר לאנשים להיות כפי שהם: לפעמים שמחים ולפעמים עצובים וכואבים, ולהרגיש שזה יתקבל בסדר. אני חושבת שזה הרבה הגדול ביותר שהצלחנו לעשות".

יהיה מי שידאג

מאז ועד לשנה הנוכחית מתקיים הסדר מדי שנה והוא נושא את השם "פרויקט הכיסא הריק". 3,200 איש השתתפו בו עד כה. שנה לאחר ליל הסדר הראשון, בשנת 2004, הצטרפה לפרויקט מי שמלווה אותו עד היום באנרגיות בלתי נדלות, חוי ארנפלד. ארנפלד גדלה במשפחה חרדית ועברה את כל המסלול החרדי ליטאי, כולל סמינר הוראה לבנות ונישואים לאברך בגיל צעיר. הם היו זוג צעיר חרדי על מסלול שהותווה מראש, עד שבחרו לעשות מהפך בחייהם. "היינו אברך

חוי ארנפלד:
"המשפחות השכולות שבחרות להגיע אלינו, עושות זאת כי אין מסוגלות לשאת את החלל. מספיק שבן משפחה אחד פורץ בבכי או פורש לחדר כי אינו יכול לשאת יותר את הכאב, וכל הסדר נהרס"

ומורה, וכמו רוב החרדים לא הכרנו אנשים מחוץ לעולם החרדי. בשנת 2001 נסענו לשליחות ברוסיה ושם הזדמן לנו לפגוש שליחים מהציונות הרתית ובוזה אחר זה התנפצו המיתוסים שלנו על המגור, על החיבור שלו לתורה ומצוות ועל הקשר שבין אדם לחברו. הבנו ששם מקומנו". כשחזרו לארץ, לאחר שעברה שנה אחת כמורה, החליטה שהגיע הזמן לפרוש כנפיים. במודעת 'דרושים' שראתה במקרה באתר האינטרנט ALLJOBS נכתב שדרושה רכות פרויקטים בטלדסטון. החיבור בין היישוב החרדי לאתר החילוני נראה לה מסקרן והיא הלכה לריאיון. "כך הכרתי את תהילה ואת העמותה המדהימה שהקימה. תהילה מאוד ביישנית, ואני כמעט הפוכה ממנה – מרגישה מאוד נוח בכל מקום – כך שהחיבור בינינו היה מידי ומשלים. נכנסתי לארגון את ליל הסדר, ונשאיתי לרכוש את כל שאר הפרויקטים בעמותה. אלו היו שנים גדושות פעילות: סדנאות, שבתות, פעילויות, ביקורים בבתי חולים ובבתים ותמיכה בצרכים השונים". ההתחלה של העמותה נראתה מבטיחה, אך כשהתחיל המשבר הכלכלי הגדול

תהילה פרידמן: "אנחנו אומרות למשפחות: 'איך שאתם מרגישים שנכון לכם - ככה תבואו. תניחו את הקושי ותנו לנו לנהל את העניינים'. ואנחנו מרגישות שאנשים באים בתחושה שיש מי שיאפשר להם להניח את הראש"

מכירות מהעמותה, ומתברר להן שמדובר בניהום אכלים נוסף. "לפני מספר שבועות", מספרת פרידמן ונאנחת, "נהרג בחור בן 26. הכרנו את המשפחה, כי האח של האימא נרצח בפגיעה. כשהתיישבתי ליד האימא שלו היא הניחה עליי את הראש ואמרה לי: 'אני יודעת שלפחות בפסח יהיה לי איפה להיות'. הרי כולנו יודעים כבר חודשים מראש איפה נהיה בליל הסדר. החשש 'מה יהיה בלילה הזה?' מנקר בלפן של המשפחות כל הזמן הזה".

כולם יושבים יחד

השנה, כאמור, יליו את המשפחות בלילה הזה שרה ואליעזר רוזנפלד, שגם ינהל את הסדר. "כשהגעתי אליהם לניחום אכלים", מספרת פרידמן, "אליעזר אמר לי: 'לא רציתי לראות אותך שוב בנסיכות כאלה'. עם כל הכאב הם אספו את עצמם ויוצאים לשליחות, כי לאליעזר ושרה יש כוחות מיוחדים לאסוף את השברים ולעזור לאחרים ליצור שלם מלב שבור". במוצאי החג ימלאו 15 שנה למותו של בנם, יצחקי ז"ל. משפחת רוזנפלד נוהגת לערוך מדי שנה 'טיש' לעילוי נשמות. הפעם בחרו לעשות את הטיש הזה יחד עם המשפחות שבאו לחוג יחד את הסדר.

ארנפלד מספרת שרוב המשפחות שבחרות להגיע עושות זאת רק בחלופי שנה מאז האובדן. "בשנה הראשונה חלק גדול מהמשפחות לומדות את עצמן מחדש", מסבירה ארנפלד. "כולם מסכיבים עדיין עוטים ומכילים. הבעיה מתחילה בדרך כלל בשנה השנייה, או כשביין האובדן לליל הסדר עברו חודשים ארוכים והסביבה כבר פחות עוטפת ומכילה".

אתם מארחים את בני כל המגזרים וליל הסדר הוא הרי לא רק ארוחה, ויש שונות בין מנהגי עדות שונות או אנשים ממגזרים שונים. איך גורמים לכך שכולם ירגישו שזה ליל הסדר שלהם?

"אנחנו שמים דגש על השירים שמוכרים לכולם, ומעבר לזה, זה ליל סדר לא שגורתי", אומרת פרידמן. "אנחנו ממחיזים חלקים מההגדה שכולם יכולים להשתתף בהם, נותנים לכל שולחן תפקיד של חיה שהוא צריך לייצג ולשחק, ועם כל האנרגיה הזאת, בסוף כולם מתחברים".

"וכשעומדים עשרות ילדים ושרים

מרגישים שנכון לכם - ככה תבואו. תניחו את הקושי ותנו לנו לנהל את העניינים'. ואנחנו מרגישות שאנשים באים בתחושה שיש מי שיאפשר להם להניח את הראש. יש מי שידאג לשמוח ולשיר מבלי שהם יצטרכו להוביל, ואנשים שעברו רברים רומים מניחים יד זה על זה ויש עזרה הדדית. מי שרוצה יכול לשמוח ומי שלא - לא חייב".

"המשפחות השכולות שבחרות להגיע אלינו עושות זאת כי אינן מסוגלות לשאת את החלל. מבחינתן, בלתי נסבל ובלתי אפשרי לשבת ליד הכיסא הריק של בן המשפחה ששכלו", מוסיפה ארנפלד. "מספיק שבן משפחה אחד פורץ בבכי או פורש לחדר כי אינו יכול לשאת יותר את הכאב, וכל הסדר נהרס".

שתייהן מספרות שהמקרים ששוברים את לבן יותר מכול הם כאשר הן מגיעות לנחם משפחה שהן כבר

בארצות הברית ב-2008, נפסק זרם התרומות. "בהעדר תקציב, נאלצנו להפסיק את מרבית הפעילויות בעמותה. החלטנו להתרכז בדבר המשמעותי ביותר: עריכת ליל סדר משותף למשפחות השכולות". עשיתן כל כך הרבה, למה בחרתן להתרכז דווקא בפריקט הזה? "בסופו של דבר אני יודעת להפנות כיום משפחות שזקוקות לסיוע לעמותות אחרות", מסבירה פרידמן את הבחירה. "לליל הסדר אין מענה, וזה חג שמאוד קשה בו למשפחות שכולות. הפער בין הציפייה לחוות את ליל הסדר בשמחה ובתחושת חירות ובין התחושות הפנימיות הוא מאוד קשה. ישנה גם ציפייה של ילדי המשפחה שיהיה כבר בסדר, ושאמא תפסיק לבכות. בסדר אצלנו אפשר ולגייסימי לבכות, אפשר להוריד את המסכות ולהיות מי שאתם. אנחנו אומרות למשפחות: 'איך שאתם

פרידמן וארנפלד.
"מצד אחד אובדן
נוראי ומצד
שני התחושה
העמוקה שעם
ישראל עוד חי"

צילום: חשון פיליפסון

צילום: איציק בירן

תהילה (משמאל)
עם נחמה פלמון.
"החשש'מה
יהיה הלילה הזה"
מנקר בלבן של
המשפחות

שיש להם משפחות מורחבות גדולות
יעדיפו פעמים רבות להיות איתנו,
כי לפעמים דווקא ליד המשפחה יותר
קשה, מסבירה ארנפלד. "הרי מסביב כל
כך טרחו ועמלו ולא תמיד נעים להחזין
את היגון ליד המארחים ולא תמיד נעים
לבכות, כי הבכי עלול להרוס את הסדר
שכל כך טרחו למענו. ומצד שני, גם
עם היכולת לשמוח קשה להתמודד,
כי התחושה היא שמסביב כולם תוהים
על פשר השמחה הזאת. ואצלנו, כולם
מתקבלים בכל מצב. כל תגובה מתקבלת
וישנה תמיכה רבה".

כשאני אומרת להן שהעבודה שלהן
מדהימה ומעלה את הרף של העשייה
למען כלל ישראל, ארנפלד רוחה
את המחמאה. "אנחנו רק עומדים
ומחבקים", היא משיבה. "הסיפורים
הם של המשפחות שבוחרות כל יום
לקום מהמיטה. זה לא מובן מאליו. זה
מאבק שמי שלא מכיר לא יוכל להבין.
אבל חשוב לי לציין שיש גם סיפורים
אופטימיים של משפחות שהצליחו
להשתקם וחוזרות אלינו כמשפחות
תומכות ותורמות. אנחנו כל הזמן
בריקוד הזה: מצד אחד אוברד ושכול
וכאב נוראי, ומצד שני התחושה העמוקה
שעם ישראל חי ואנחנו מצווים להמשיך
לחיות".

מאיפה מגיע המימון לליל סדר כזה?
"בכל שנה מנקר הספק מחדש", נאנחת
ארנפלד. "ובכל שנה מחדש אנחנו
מתפללות שהקדוש ברוך הוא יעזור
לנו ושנצליח לעמוד ביעד, כדי שנוכל
לעמוד במשימה גם בשנה הבאה. יחד עם
זאת, אנחנו בטוחים שגם השנה הקדוש
ברוך הוא יהיה איתנו. בשנה שעברה היו
חסרים לנו כמה אלפים טובים וממש
כשהגענו לבית המלון קיבלנו הודעה
שהסכום שולם. זה היה נס מדהים. אבל
אני מוכרחה לומר שבסופו של דבר
האחריות נופלת על תהילה, שרושמת
את הצ'ק על כל הסכום בחיל וברעדה,
כשעוד אינה יודעת אם יהיה לו מימון".

זו להן השנה השנייה שבה הן נעזרות
בפלטפורמה של גיוס המונים. לתמיכה
של עם ישראל בפרויקט ישנה משמעות
רבה יותר מתמיכה כספית. "זו אמירה של
העם שהוא מחבק וזוכר את המשפחות
השכולות", אומרת ארנפלד. "המשפחות
שלנו עוקבות ברריכות וציפייה בפרויקט
ומתרגשות מהחיבוק". ■

מלבדנו, כי אין להן מי שינהל את הסדר.
בני משפחת מזרחי, שאבי המשפחה,
נצ"מ ברוך מזרחי ז"ל נרצח בערב ליל
הסדר לפני שלוש שנים, גם הם מגיעים,
והילדים אומרים קדיש בערב החג. זאת
בהחלט משימה מרגשת ומאתגרת ואנחנו
שם כדי ללוות אותם".

מאבק שזר לא מכיר

השנה ישתתפו בסדר כ־160 איש מתוך
כ־50 משפחות שאיבדו את יקיריהן בשנים
האחרונות. ביניהם גם יעל ויסמן שבעלה
ינאי ז"ל נרצח בפיגוע בסופרמרקט רמי
לוי בשער בנימין, יחד עם בתה התינוקת,
משפחתה של הלל אריאל ז"ל שנרצחה
בשנתה בכיתה בקריית ארבע, ומשפחות
נוספות שאיבדו הורה או ילד, לפעמים
גם שניים, בני זוג ואחים. "גם אנשים

'מה נשתנה' כולנו מתרגשים איתם",
מוסיפה ארנפלד. "למרות המשא הכבד
של ההורים, ילדים הם ילדים והם
זקוקים לשמחה הזאת. ולכן הילדים
הם מרכז העניינים, והם עוברים בין
השולחנות כששרים 'בצאת ישראל
ממצרים' ומחלקים לכולם אגוזים. כל
עם ישראל יושב ביחד וזאת עוצמה
מטורפת. בארוחת הצהריים שאחרי
ליל הסדר בשנה שעברה הסתכלתי על
כולם וחשבתי כמה זה מדהים: דתיים,
חילונים, חרדים, ברסלבים, ישראלים
ותיקים ועולים חדשים – כולם יושבים
יחד ויש להם מכנה משותף עמוק
שמחבר".

כמה שנים לאחר האובדן ממשיכות להגיע המשפחות?

"זה מאוד משתנה", אומרת ארנפלד.
"בשנה שעברה, למשל, הייתה איתנו
משפחתו של אברהם חסנו שנרצח
בפיגוע דריסה. המשפחה הגדולה שלו
הרגישה שאינה יכולה להיות בבית, כי
כל שנה הוא ניהל את הסדר והיה מאוד
דומיננטי, וחסרונו היה בולט בערב הזה
יותר מתמיד. הם היו איתנו והיה להם
טוב. השנה הם כבר חוגגים בבית, אבל
הם היו זקוקים לשנת המעבר הזאת.
בשנה שעברה היה לנו זוג שנפטרה
להם תינוקת בפתאומיות. הם באו
להיות איתנו והשנה הם חוגגים עם
המשפחה. אבל יש לנו גם משפחות
שאיתנו כל שנה. בעיקר משפחות
של אלמנות שאין להן אלטרנטיבה

**"גם אנשים שיש להם
משפחות מורחבות
גדולות יעדיפו פעמים
רבות להיות איתנו, כי
לפעמים דווקא ליד
המשפחה יותר קשה.
הרי מסביב כל כך
טרחו ועמלו, ולא תמיד
נעים להחזין את היגון
ליד המארחים"**

המעוניינים לתרום מזמנים להיכנס
ל"פרויקט הכיסא הריק" באתר גיוס
ההמונים "מימון"